

ТУРИСТИЧНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проаналізовано територіальну диференціацію ринку туристичних послуг Тернопільської області, що зумовило виділення чотирьох туристичних районів (Північного, Центрального, Західного та Південного). Встановлено, що Північний туристичний район має частково виражену паломницьку та екскурсійну спеціалізацію, Західний туристичний район має слабо виражену спеціалізацію на екскурсійному туризмі внаслідок недостатнього забезпечення об'єктами туристичної інфраструктури, Південний туристичний район має чітко виражену спеціалізацію на спелеологічному та водному туризмі та частково виражену – на сільському зеленому, лікувально-оздоровчому та рекреаційному, Центральний туристичний район має доволі виражену спеціалізацію на паломницькому, сільському зеленому, лікувально-оздоровчому та рекреаційному, екскурсійному туризмі. Описано особливості туристичних підрайонів в межах зазначених районів.

Ключові слова: туристичне районування, туристичний район, туристичний підрайон, види туризму, туристична спеціалізація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективність процесу територіального управління і регулювання територіального розвитку в першу чергу залежить від оптимального районування території того чи іншого регіону. Районування, що не суперечить основним принципам виділення територіальних одиниць сприяє формуванню раціональної регіональної політики. Одним із пріоритетних напрямів регіональної політики Тернопільської області визнано туризм. Тому наукове обґрунтування туристичного районування області є на сьогодні вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні основи дослідження туристичного районування містяться у працях О. Бейдика, М. Біржакова, Ф. Заставного, С. Кузика, О. Любіцевої, М. Мальської, Н. Недашківської, Я. Олійника, О. Топчієва, О. Шаблія. Дослідженню конкретних питань формування і функціонування туристичних регіонів та районів України присвячені наукові розробки Ж. Бучко, С. Дутчак, В. Євдокименка, О. Заставецької, С. Іщука, М. Крачила, О. Лесика, В. Мацоли, М. Мироненка, О. Пашука, В. Руденка, М. Рутинського, І. Смаля, В. Стафійчука. Проте додаткового вивчення потребує питання територіальної організації туризму власне Тернопільської області.

Таким чином, метою написання даної статті є висвітлення поглядів автора на специфіку туристичного районування Тернопільської області та опис спеціалізації виділених туристичних районів та їх склад.

Виклад основного матеріалу. Районування – процес поділу території на відносно цілісні частини – райони, мережа яких є результатом цього процесу. Районування має дещо суб'єктивний характер, бо залежить від системи аргументів і критеріїв, котрі використо-

вують дослідники, а також від мети. Отже, районування можна розглядати як особливу форму систематизації, а саме – територіальну систематизацію [3].

Історично склалося декілька підходів до районування. Ми притримуємось погляду, що ґрунтується на положенні про те, що район існує реально, і завдання дослідника полягає у визначенні меж цього району.

Таким чином, зважаючи на територіальну диференціацію туризму, розташування туристичних центрів, особливості їх транспортного зв'язку із обласним центром та сучасних туристичних попиту і пропозиції, ми виділили на території Тернопільської області 4 туристичні райони. За основу також було взято існуючі схеми територіальної організації туризму в Україні [2], за якими в межах області розташовані частини туристичних районів національного масштабу. Ми схильні виділяти туристичні райони, які концентруються в межах адміністративних одиниць, що зумовлено особливостями державної та регіональної політики, діяльності місцевих громад, фінансування та іншими факторами.

Отже, в межах Тернопільської області нами виділено Північний, Центральний, Південний та Західний туристичні райони (рис. 1), які є складовими більших за масштабами туристичних регіонів у територіальній організації національного ринку туристичних послуг.

Північний туристичний район охоплює Кременецький та Шумський адміністративні райони. На сьогодні він має частково виражену паломницьку та екскурсійну спеціалізацію, передусім за рахунок духовного центру пра-вославної віри та визначних історико-культурних, природних пам'яток (центри – Почаїв, Кременець). Зважаючи на те, що розвитку ін-ших видів туризму

перешкоджає недостатньо

Умовні позначення

● сучасні центри туризму

Райони туризму

- Північний
- Західний
- Центральний
- Південний

Спеціалізація районів туризму

- сучасна
- перспективна

Види туризму

- меморіальний
- паломницький
- водний
- науковий
- спелеологічний
- лікувально-оздоровчий та рекреаційний
- автомобільний
- сільський зелений
- подієвий
- історичний
- сентиментальний
- етнографічний
- розважальний
- екологічний
- екскурсійний
- релігійний
- комерційно-дипловий

Населені пункти за адміністративним статусом

- районні центри
- інші

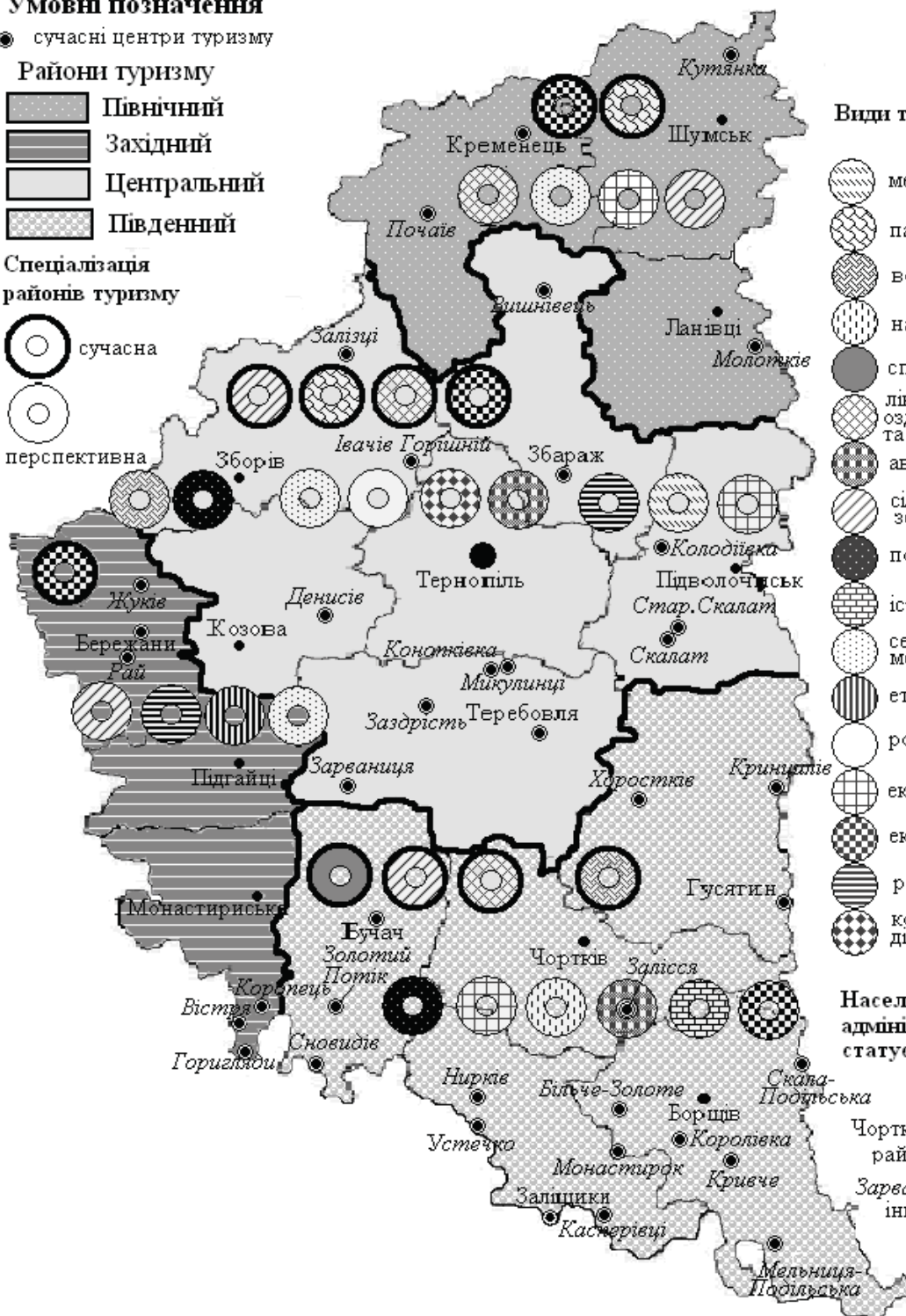

Рис.1. Територіальна організація туризму в Тернопільській області [1]

розвинена та неякісна інфраструктура (обмаль готелів й санаторно-курортних закладів, мала їх місткість (400-450 місць / 1000 осіб населення), відсутність структурних підрозділів сфери сервісу при установах розміщення туристів (автостоянок, хімчисток, перукарень тощо),

мало закладів відпочинку та дозвілля тощо), туристами споживаються в районі переважно послуги музеїв, частково готелів, їдалень та купуються непродовольчі товари (переважно сувенірна продукція у Почаєві та Кременці) на загальну суму близько 2 млн. грн. на рік. В

перспективі район може розвиватись як територія поширення сільського зеленого, лікувально-оздоровчого та рекреаційного, сентиментального, релігійного та екологічного туризму (основні перспективні центри – Кутянка, Сураж, Стіжок, В. Бережці, Підлісці, ядро - Кременець).

Західний туристичний район охоплює Бережанський, Підгаєцький та Монастирський адміністративні райони, формується із Бережанського та Підгаєцько-Монастирського туристичних підрайонів, виділення яких зумовлено, передусім, різницею у насиченні закладами інфраструктури. Дослідження стану ринку туристичних послуг району дозволяє стверджувати, що він не має чітко вираженої спеціалізації внаслідок недостатнього забезпечення об'єктами туристичної інфраструктури. Сучасним центром туризму можна назвати старовинне містечко Бережани. У селах Коропець, Вістря, Горигляди зароджується сільський зелений туризм. Через стан забезпечення закладами розміщення туристів, санаторного лікування та відпочинку, ресторанного господарства та дозвілля район поки що не може привабити велику кількість туристів. Туристичне споживання, що не перевищує 1 млн. грн. на рік у кожному з адміністративних районів, є неадекватним до природно-рекреаційної та історико-культурної туристичної пропозиції. Окрім переважаючих в сучасній структурі туристичного споживання послуг ресторанів, барів, їдалень та автомобільного регулярного транспорту, у районі можуть надаватись послуги із створення та демонстрування творів образотворчого народного мистецтва, у сфері відпочинку та розваг, з організації подорожей та екскурсій тощо. Базою для цього мають стати численні давні дерев'яні та кам'яні культові споруди (у Монастирській, Григорові, Новосілці, Шумлянах тощо), осередки народних промислів – різьби і виробництва керамічних та скляних виробів (Гончарівка, Нова Гута, Бережани, Гутисько тощо), місця, пов'язані з видатними особами краю (Коржова, Велеснів, Поручин, Завалів тощо). Ядром Західного туристичний району є м. Бережани, як найбільше забезпечене закладами розміщення туристів населений пункт.

Південний туристичний район, який розташований в межах Гусятинського, Чортківського, Бучацького, Борщівського та Заліщицького адміністративних районів, має чітко виражену спеціалізацію на спелеологічному та водному туризмі та частково виражену – на

сільському зеленому, лікувально-оздоровчому та рекреаційному. Така різноманітність напрямів розвитку туризму пояснюється різноплановістю туристичних ресурсів району, щільність яких досягає 55 одиниць / 100 км², наявністю майже у всіх підрайонах переліку необхідних закладів туристичної інфраструктури та дозвілля, в т.ч. клубів, бібліотек, музеїв, історико-культурних об'єктів національного значення, найбільшою щільністю об'єктів ПЗФ різного значення, категорії та типів, найбільшим префіцитом площі земельних ділянок установ для відпочинку. Туристичне споживання у районі перевищує 1,5 млн. грн. на рік, а в Гусятинському адміністративному районі становить близько 4 млн. грн. на рік (за рахунок надання послуг санаторного лікування, яким користаються всі іноземці, що відвідують область з метою оздоровлення). У туристичному районі працює 5 туристичних агентств, велику частку в структурі туристичного споживання становлять послуги з організації подорожувальних, готелів та інших закладів розміщення туристів, автомобільного регулярного транспорту та його інфраструктури, закладів харчування, якими найчастіше користуються туристи, що самостійно або організовано відвідують численні екскурсійні та неекскурсійні печери, печерні храми, фортифікаційні споруди, інші рекреаційні об'єкти. Найбільше сформованими центрами туризму можна назвати Гусятин, Бучач, Заліщики, Більче-Золоте, Королівку, Монастирок, Сновидів, Кривче, Сапогів, Нирків.

Центральний туристичний район є найбільшим за площею та рівнем сучасного розвитку туристичної галузі, він охоплює Лановецько-Збараський, Зборівсько-Тернопільський, Козівський, Підволочиський, Тербовлянський туристичні підрайони. Туристичний район має сучасну доволі виражену спеціалізацію на паломницькому, сільському зеленому, лікувально-оздоровчому, відпочинковому, екскурсійному туризмі, які виявляються з різною інтенсивністю у туристичних підрайонах, що зумовлено значною територіальною диференціацією туристичних ресурсів.

Обсяги туристичного споживання у Центральному туристичному районі коливаються від 1 млн. грн. на рік у Лановецько-Збараському, Козівському, Підволочиському до 3-6 млн. грн. у Зборівсько-Тернопільському, понад 11 млн. – у Тербовлянському підрайоні та у м. Тернополі [1].

У Зборівсько-Тернопільському підрайоні в

структурі туристичного споживання найбільшу частку (90-95 %) становлять послуги санаторіїв та інших оздоровчих закладів з відновлення здоров'я, які працюють на базі місцевих мальовничих краєвидів, екологічно чистих ландшафтів, хоча щільність оздоровчих закладів в підрайоні дуже низька і забезпеченість місцями в них не досягає норми. Робота оздоровчих закладів підрайону зорієнтована, передусім, на дітей, тому їх найбільше серед туристів підрайону.

Вивчення туристичної пропозиції свідчить про те, що переважання послуг оздоровлення у підрайоні пояснюється близькістю до обласного центру та значно меншою щільністю інших закладів туристичної інфраструктури. Загалом густина всіх об'єктів туристичного інтересу у Зборівсько-Тернопільському підрайоні не перевищує 30 одиниць / 100 км². Заклади відпочинку мають найбільший серед інших підрайонів дефіцит персоналу, низьку якість пропонуваніх послуг. Придатні для відпочинку, купання, риболовлі та занять веслуванням на байдарках і каное, водними лижами, моторним і вітрильним спортом водосховища (Залізцівському, Верхньоівачівському та Плотичьких), історичні (багаточислової стоянки у Великому Глибочку та могильника черняхівської культури у Чернелові-Руському) й меморіально-пізнавальні об'єкти (музей С. Крушельницької в с. Біла) мають велике атракційне значення.

Найбільшим ядром розвитку туризму, як Центрального туристичного району, так і Тернопільської області загалом, є м. Тернопіль. Воно є центром екскурсійного, подієвого, комерційно-ділового та рекреаційного туризму. Через нього проходять усі основні транспортні шляхи, в т.ч. й державного значення, що у поєднанні з чистотою довкілля, наявністю історико-культурних об'єктів та закладів дозволяють приваблює значну кількість туристів. У Тернополі працює більше 60 туристичних агентств та туроператорів внутрішнього та в'їзного туризму, розважальні центри регіонального масштабу ("Алігатор", "Подолани"), тому в структурі туристичного споживання переважають послуги готелів, з організації подорожувальних, нерегулярного та регулярного пасажирського транспорту, інфраструктури залізничного транспорту, ресторанів, барів тощо. Відновлення Тернопільського ставу як осередку змагань з моторного та вітрильного спорту сприятиме поширенню водного туризму в області.

Туристичне споживання є значним також у

Теребовлянському підрайоні. Окрім унікальних туристичних ресурсів воно спричинене наявністю старовинного історичного міста Теребовлі, префіцитом місць у готелях і закладах санаторного лікування та відпочинку, найбільшими за площею магазинами роздрібною торгівлі, великою кількістю музеїв та історико-культурних об'єктів, в т.ч. національного значення.

Найбільшими туристичними центрами Теребовлянського підрайону є селище Зарваниця – духовний центр греко-католицької віри, місце паломництва християн, та с. Заздрість, де розташована меморіальна кімната-музей Йосипа Сліпого. У структурі туристичного споживання Теребовлянського підрайону переважають послуги готелів, кемпінгів, місць короткотермінового проживання та харчування, що служать базою для розвитку паломницького та релігійного туризму, який має визначальне значення, оскільки є основним засобом згладження явища сезонності в зимовий період та популяризації туристичного руху.

На базі мінеральних вод смт. Микулинці працюють оздоровчі установи, у зв'язку з чим у вартості спожитих туристами послуг підрайону близько 75% складають послуги санаторіїв та закладів відпочинку. Географічна близькість підрайону до обласного центру дозволяє частіше використовувати дану територію для екскурсійних програм, як для вітчизняних, так і для іноземних громадян. Більшість екскурсійних маршрутів пролягає через замкові споруди підрайону: в Микулинцях та Буданові, які використовуються під заклади оздоровлення, у Теребовлі, де створено музей чи в Підгорі, де можна ознайомитись із руїнами замку-монастиря.

Особливістю Лановецько-Збарзького та Козівського підрайонів є поєднання недостатньої туристичної пропозиції та такого ж споживання, позаяк тут відсутні заклади готельного господарства, санаторного лікування та відпочинку, а місткість у закладах харчування є незначною. У структурі туристичного споживання переважають послуги автомобільного транспорту, зв'язку, барів та їдалень. Забезпеченість ж мережею доріг та магазинів є досить високою, що свідчить про придатність підрайону для організації автомобільного туризму в поєднанні з пізнавально-екскурсійним, розвиток якого тепер підтримується, в першу чергу, туристичними об'єктами, які популярні серед населення (Збарзький, Вишнівецький замки, які використовують в межах історико-

культурного заповідника як музеї) [1].

Є очевидним, що жоден, окрім Північного, із виділених нами туристичних районів, не є однорідним у співвідношенні туристичного попиту і пропозиції. Особливо це стосується Центрального та Південного туристичних районів. Тому ми вважаємо, що дана неоднорідність є проявом не несумісності об'єднаних адміністративних районів за туристичною спеціалізацією (вище доведено обернене), а існуванням на мікрорівні територіальних туристичних систем туристичних підрайонів з їх локальними центрами і ядрами. Самі ж територіально-просторові туристичні системи та їх межі територіально прослідкувати неможливо, бо вони проникають одна в одну і ґрунтуються на спільній туристичній інфраструктурі.

Висновки. В Тернопільській області доцільно виділяти чотири туристичні райони. Встановлено, що Північний туристичний район має частково виражену паломницьку та екскурсійну спеціалізацію, перспективними є

сільський зелений туризм, лікувально-оздоровчий, сентиментальний, релігійний та екологічний. Західний туристичний район має слабо виражену спеціалізацію на екскурсійному туризмі внаслідок недостатнього забезпечення об'єктами туристичної інфраструктури. Перспективними є релігійний, сільський зелений, етнографічний та сентиментальний туризм. Південний туристичний район має чітко виражену спеціалізацію на спелеологічному та водному туризмі та частково виражену – на сільському зеленому, лікувально-оздоровчому та рекреаційному, перспективні напрямки розвитку туризму в районі: пізнавальний, подієвий, екологічний, автомобільний, історичний та науковий. Центральный туристичний район має доволі виражену спеціалізацію на паломницькому, сільському зеленому, лікувально-оздоровчому та рекреаційному, екскурсійному туризмі, перспективними для району є водний, релігійний, сентиментальний, екологічний, автомобільний види.

Література:

1. Рунців О.І. Територіальна організація ринку туристичних послуг у регіоні (на матеріалах Тернопільської області): автореф. дисерт. на здобуття наук. ступеня к.г.н./ Рунців Оксана Іванівна. - Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – 20 с.
2. Територіальна організація туризму: карта / [Електронний ресурс] // Доповідь про стан навколишнього природного середовища в 2004 р. – К. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/cgi-bin/go?page=163&type=left>
3. Шевчук Л.Т. Регіональна економіка: навч. посібн. / Л.Т. Шевчук. – К.: "Знання", 2011. – 319 с.

Резюме:

Оксана Рунців-Корольук. ТУРИСТИЧЕСКОЕ РАЙОНИРОВАНИЕ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ.

В статье проанализирована территориальная дифференциация рынка туристических услуг Тернопольской области, что обусловило выделение четырех туристических районов (Северного, Центрального, Западного и Южного). Установлено, что Северный туристический район имеет частично выраженную паломническую и экскурсионную специализацию, Западный туристический район имеет слабо выраженную специализацию на экскурсионном туризме вследствие недостаточного обеспечения объектами туристической инфраструктуры, Южный туристический район имеет четко выраженную специализацию на спелеологическом и водном туризме и частично выраженную – на сельском зеленом, лечебно-оздоровительном и рекреационном, Центральный туристический район имеет достаточно выраженную специализацию на паломническом, сельском зеленом, лечебно-оздоровительном и рекреационном, экскурсионном туризме. Описаны особенности туристических подрайонов в пределах указанных районов.

Ключевые слова: туристическое районирование, туристический район, туристический подрайон, виды туризма, туристическая специализация.

Summary:

Oksana Runtsiv-Korolyuk. TOURIST ZONING OF TERNOPIL REGION.

The territorial differentiation of the tourist market in Ternopil region is analyzed in the article that led to the selection of four tourist regions (Northern, Central, Western and Southern). It is determined that the Northern tourist district has a partially expressed pilgrimage and sightseeing specialization, the Western tourist district has poorly marked specialization in excursion tourism due to the lack of tourist infrastructure facilities, the Southern tourist district has a clear specialization in speleological and water tourism and partly expressed - in village green, health and recreation tourism, the Central tourist district has a quite expressed specialization in pilgrimage, village green, curative recreation and excursion tourism. Peculiarities of tourist sub-districts within these districts are described.

It is established that none of the tourist areas, selected by the author, except the Northern is uniform in the ratio of tourism demand and offer. This is especially true of the Central and Southern tourist areas. It is analyzed that this heterogeneity is a manifestation of incompatibility of combined districts for tourism specialization and existence of micro regional tourist systems of tourist sub-districts with their local centres and nuclei.